

mgr Ilona Witkowska

STRESZCZENIE

rozprawy doktorskiej pt.:

Wyrazić nienazwane. Językowo-kulturowy obraz zapachu we współczesnej polszczyźnie (na przykładzie tekstów perswazyjnych)

napisanej pod kierunkiem prof. Aldony Skudrzyk

Przedmiotem rozważań zawartych w rozprawie jest zagadnienie wystarczalności języka do opisu zjawiska nienamacalnego i niewidocznego, jakim jest zapach.

Spośród wszystkich doznań zmysłowych to właśnie zapachowe są najtrudniejsze do przedstawienia – nazwania i opisanego, wydają się najbardziej nieuchwytnie ze względu na nieuchwytność wywołującego je bodźca. Dodatkowo zapach, odczuwany przez ludzi ze zdrowym narządem węchu na całym świecie, jest doznaniem niemal całkowicie indywidualnym, zależnym od subiektywnych emocji, doświadczeń, wspomnień. To subiektywność doznań węchowych tłumaczy znaczną część problemów z nazywaniem tych doznań oraz konieczność częstego wykorzystywania metafor w opisie zapachu.

Rozprawa mieści się w kręgu rozważań dotyczących semantyki doznań zmysłowych. Wykorzystane w niej metody badań nawiązują do kognitywizmu – dyscypliny badawczej, która proponuje traktowanie języka nie tylko jako narzędzia porozumiewania się ludzi, ale także jako odbicie procesu poznania. Zakłada tym samym, że język jest źródłem wiedzy o ludzkim poznawaniu, doświadczaniu, o człowieku i postrzeganym przez niego świecie. W rozprawie autorka przedstawia konceptualizacje zapachu przyjemnego i zwraca uwagę na wiele językowo-kulturowych ograniczeń, jakim podlega. Podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: jak można wyrazić to, co nienazwane, nazywać to, co niewyraźne? Jak przełożyć doświadczenie zmysłowe na jego konceptualizację, a zatem – w jaki sposób język opisuje zapach?

Celem rozważań zawartych w rozprawie jest próba zrekonstruowania językowego obrazu zapachu zawartego we współczesnych polskich tekstach nieliterackich. Podstawą rekonstrukcji są teksty perswazyjne z przestrzeni publicznej (pochodzące z wybranych portali

internetowych), skierowane do masowego odbiorcy i prezentujące zapachy perfum. Wydobywane są z nich nazwy zapachów oraz słownictwo związane z zapachem, zgodnie z przekonaniem, iż warstwa leksykalna jest najbardziej wyrazistym poziomem języka, w którym przejawia się JOS.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów – jednego poświęconego opisowi zjawiska zapachu oraz czterech badawczych, w których zaprezentowano wyniki analiz językowych, dotyczących: zagadnień gramatycznych i leksykalnych (związanych z nazywaniem i opisywaniem zjawisk olfaktorycznych), konotacji, metafor i synestezji oraz roli odbiorcy w tworzeniu opisu woni i interakcyjnego charakteru tego opisu. Ponadto rozprawa zawiera spis treści, wstęp, zakończenie i bibliografię. Łącznie wymienione jej części liczą 288 stron.

Rozważania rozpoczyna autorka od krótkiego i uproszczonego przedstawienia neurofizjologicznego i psychologicznego procesu przetwarzania bodźca węchowego oraz psychofizycznego działania zmysłu powonienia. Ukazuje zapach jako doświadczenie zmysłowe, które prowadzi do poznania intelektualnego (związanego z kategoryzowaniem i nazywaniem, z werbalizacją). Podkreśla znaczenie zmysłu powonienia oraz zjawiska zapachu w życiu człowieka jako jednostki, ale również w życiu społecznym i w kulturze.

W rozdziale II autorka przedstawia poszczególne etapy mechanizmu doświadczenia za pomocą zmysłów, na którego tle umieszcza nie tylko zagadnienia percepcji węchowej, ale także kategoryzacji, klasyfikacji, nazywania i opisywania zapachów. Omawia pole semantyczne oraz ramę interpretacyjną zapachu i przedstawia leksykę związaną z zapachem, która pojawia się w zgromadzonym materiale badawczym. Wskazuje sposoby wyrażania doznań węchowych zaobserwowane w tym materiale. Opisane zostają językowe konstrukcje pozwalające mówić o zapachu w polszczyźnie i zaprezentowane wyodrębnione na podstawie badań różnorodne mechanizmy konceptualizacji zapachu, których omówienie w kolejnych rozdziałach staje się niejako osią konstrukcyjną całej rozprawy doktorskiej. Pozwala to określić miejsce zapachu w języku polskim.

Rozdział III poświęcono w całości zagadnieniu konotacji. Język polski – mimo iż w zasadzie pozbawiony nazewnictwa zapachów przyjemnych – nie jest wobec zjawiska zapachu bezsilny. Najpowszechniejszym sposobem mówienia o nim jest odwoływanie się do społecznie utrwalonych skojarzeń, kulturowo i językowo ukonstytuowanych, skonwencjonalizowanych i powtarzanych oraz indywidualnych asocjacji, wynikających ze ścisłego powiązania zmysłu powonienia z ośrodkiem odpowiedzialnym za emocje, pamięć i wspomnienia. „Zapach” otwiera miejsce dla wielu różnych konotacji i uruchamia całe łańcuchy skojarzeń zależne od kontekstu, a wyzwalone przez konotacje najbardziej

skonwencjonalizowane. Wyzwaniem jest znalezienie i wskazanie takich wspólnych doświadczeń, które mogłyby stanowić punkt wyjścia w określaniu skojarzeń z przyjemnym zapachem. Autorka stara się to uczynić w kilku podrozdziałach poświęconych kolejno pojęciom: piękna, młodości, radości i szczęścia.

W kolejnym rozdziale skupia się na bardzo szerokim zagadnieniu metaforyki zapachu. Omawia metaforyczne oraz synestezyjne obrazowanie przyjemnej woni, uwagę poświęcając zarówno metaforze synestezyjnej, jak i zjawisku synestezji oraz pojawiającym się w badanym materiale powiązaniom międzymysłowym. Autorka próbuje pokazać, że zjawisko synestezyjności języka na gruncie polskiego językoznawstwa nie jest dość dobrze scharakteryzowane i proponuje rozróżnienie między synestezją językową, jako świadectwem głęboko zakorzenionych skojarzeń z niższego szczebla, a metaforą synestezyjną, jako realizacją świadomych procesów.

Ostatni rozdział rozprawy dotyczy odbiorcy komunikatów prezentujących zapach perfum. Podjęto w nim próbę scharakteryzowania odbiorcy takiego komunikatu, opisując pojawiające się w nim wizerunki kobiety i mężczyzny. Zwrócono uwagę na stereotypy kulturowe i związane z nimi profilowanie zapachu ze względu na płeć adresata. Pojawia się także zagadnienie interakcyjności w opisywaniu woni i niezbędnego w tym specyficznym procesie komunikacji ciągłego dopełniania sensów. Autorka rozprawy stara się określić rolę odbiorcy w tworzeniu komunikatu, próbuje ukazać, w jaki sposób radzi on sobie ze jego zrozumieniem i interpretacją, jak sam go kształtuje i wpływa na postawę nadawcy tekstu. Stara się dowieść, że, aby znaleźć porozumienie w sprawie zapachów i oprzeć komunikację na wspólnych założeniach, potrzeba znacznie więcej niż wspólnej wiedzy o świecie.

mgr Ilona Witkowska

SUMMARY

of doctoral dissertation:

Express unnamed. Linguistic and cultural image of the fragrance in contemporary Polish (on the example of persuasive texts)

written under the guidance of prof. Aldona Skudrzyk

The subject of the discussion included in the dissertation is the issue of language sufficiency to describe the intangible and invisible phenomenon of fragrance.

Of all sensory sensations, it is the fragrances that are the most difficult to present - naming and describing, they seem the most elusive due to the elusiveness of the stimulus causing them. In addition, the fragrances, felt by all the people with a healthy sense of smell, is an almost completely individual sensation, depending on subjective emotions, experiences and memory. This subjectivity of olfactory sensations explains a large part of the problems with naming these sensations.

The dissertation falls within the circle of considerations regarding semantics of sensual sensations. The research methods used in it refer to cognitivism - a discipline which treats language not only as a means of people's communication, but also as a reflection of the learning process. It assumes that language is a source of knowledge about human cognition and the world perceived by human. The purpose of the dissertation is to reconstruct the linguistic image of the fragrance contained in contemporary Polish non-literary texts. The basis for the reconstruction are persuasive texts from public space (from selected internet portals), addressed to mass recipients and presenting perfume fragrances.

The dissertation consists of five chapters - one devoted to the description of the phenomenon of smell and four devoted to research results. Linguistic analyzes concern grammar and lexical issues (naming and describing olfactory phenomena), connotations, metaphors and synesthesia. They also concern the role of the recipient in creating the description of the fragrance and the interactive nature of the description. In addition, the dissertation contains the table of contents, introduction, ending and bibliography. In total, the

parts mentioned have 288 pages. The author begins the considerations with a short and simplified presentation of the olfactory stimulus processing process and the psychophysical operation of the sense of smell. She describes the fragrance as a sensual experience that leads to intellectual cognition (related to categorization and naming). She emphasizes the importance of the sense of smell and the phenomenon of smell in human life as an individual, but also in social life and culture.

In Chapter II, the author presents the following stages of the mechanism of experience with the senses, describes the issues of olfactory perception as well as categorization, classification, naming and describing fragrances. She discusses the semantic field and the interpretation frame of the fragrance and presents the vocabulary related to fragrance that appears in the collected research material. She also presents language constructions allowing to describe the fragrance in Polish and various mechanisms to conceptualize fragrance.

Chapter III is entirely devoted to the issue of connotation. Although the Polish language is devoid of naming pleasant smells - it is not powerless due to the phenomenon of smell. The most common way of talking about it is by referring to socially and culturally established connotations and individual associations that result from the close connection of the sense of smell with the brain center responsible for emotions and memories.

In the next chapter, the author focuses on the very broad issue of fragrance imagery – she discusses metaphorical and synesthetic imaging of a pleasant smell. She also shows that the phenomenon of synesthesia in Polish linguistics is not quite well characterized, so she proposes a distinction between linguistic synesthesia – as a testament to deeply rooted associations – and a synesthetic metaphor as a realization of conscious processes.

The last chapter of the dissertation concerns the recipient of messages presenting the smell of perfumes. An attempt was made to characterize the recipient by describing the images of a woman and a man appearing in it. Attention was paid to cultural stereotypes and odor profiling based on the recipient's gender. There is also the issue of interactivity in describing the fragrance and the continuous complement of sense and meaning, which is necessary in this specific communication process. The author of the dissertation tries to define the role of the recipient, tries to show how he or she shapes the text and how he or she affects the attitude of the sender of the message.